

SORULARLA SELÇUKLU TARİHİ

TÜRKİYE

SELÇUKLULARI

OSMANLI'DAN ÖNCE ONLAR VARDI

MEHMET ERSAN MUSTAFA ALİCAN

TİMAŞ TARİH

4. BASKI

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ HARİTASI

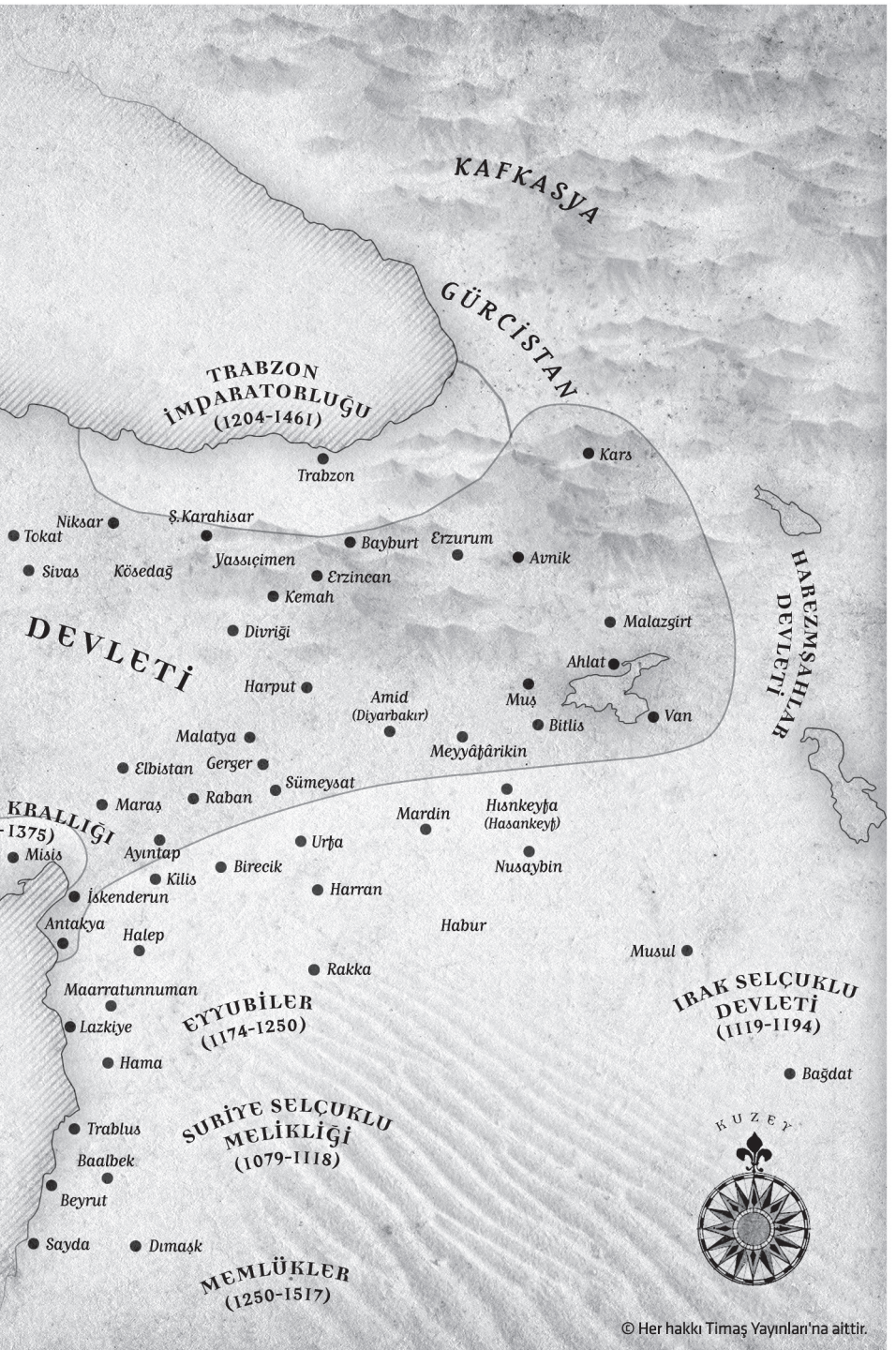

➤ Ana hatlarıyla Türkiye Selçuklu Devleti'nin tarihi süresince hüküm sürdüğü sahalardır.

➤ Devletin özellikle Batı sınırları zaman zaman değişmiştir.

Harita: Erol Polat

* Haritanın renkli hâli için kitabın sonuna bakınız.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	11
GİRİŞ.....	13

I. BÖLÜM SİYASAL TARİH

TÜRKİYE SELÇUKLULARININ KÖKENİ ve TARİH SAHNESİNE ÇIKIŞLARI	21
TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN KURULUŞU.....	28
Devlete Giden Yol	28
İznik'in Ele Geçirilişi	31
Kuruluş.....	34
TÜRKİYE SELÇUKLU SULTANLARI.....	38
Gazi Süleymanşah.....	38
I. Kılıçarslan	46
Şahinşah (Melikşah)	55
İzzeddin I. Mesud	59
II. Kılıçarslan.....	72
Rükneddin II. Süleymanşah	92
İzzeddin III. Kılıçarslan	100
I. Gıyaseddin Keyhüsrev	100
I. İzzeddin Keykavus.....	109
I. Alaeddin Keykubad	124
II. Gıyaseddin Keyhüsrev.....	146
II. İzzeddin Keykavus	162
Rükneddin IV. Kılıçarslan.....	173
III. Gıyaseddin Keyhüsrev	177
Gıyaseddin II. Mesud.....	185

III. Alaeddin Keykubad	189
TÜRKİYE SELÇUKLULARININ DIŞ POLİTİKASI.....	193
Büyük Selçuklular.....	193
Bizanslılar	200
Eyyûbîler.....	216
TÜRKİYE SELÇUKLULARI ve HAÇLILAR.....	223
TÜRKİYE SELÇUKLULARI ve MOĞOLLAR	242
TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN DAĞILIŞI ve SİYASAL MİRASI	249

II. BÖLÜM SİYASAL YAPI

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NDE YÖNETİM MEKANİZMASI.....	259
Sultanlık Makamı	260
Devlet İdaresi ve Bürokrasi	268
Askerî Teşkilat	273
Hukuk ve Adalet.....	276

III. BÖLÜM SOSYO-EKONOMİ

TÜRKİYE SELÇUKLULARINDA TOPLUM ve EKONOMİ	281
Toplumsal Yapı.....	281
Kültür ve Sanat	291
Ekonomi	298
İslâm Dini ve Anadolu	305
SONUÇ.....	321
KRONOLOJİ.....	326
SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA.....	332
İNDEKS	343

ÖNSÖZ

XI. yüzyılın son çeyreğinde tarih sahnesine çıkan ve Anadolu'da iki asırdan fazla hüküm süren Türkiye Selçuklu Devleti, Türk tarihinin köşe taşlarından biridir. Anadolu'nun Türkleşmesi ve buna paralel olarak İslâmlaşmasında üstlendiği rol bir tarafa, Büyük Selçuklularla birlikte yükselişe geçen Sünnî siyasetin önce Anadolu Türk beyliklerine, ardından Osmanlılara taşınma sürecini yönetmesi bakımından belirleyici bir etkiye sahiptir. Anadolu'nun tarihsel anlamda "Türkiye" hâline gelmesinde Kutalmışoğlu Süleymanşah tarafından İznik'te kurulmuş olan Türkiye Selçuklu idaresinin imzası vardır. Bu bakımdan, geçmişini keşfe yönelmiş modern Türk insanının idrak etmesi ve mirasını temellük etmesi gereken bir döneme tekabül eder. Dönemin göz ardı edilmesi, modern Türkiye'nin tarihsel temellerinin vuzuha kavuşturulmasına dönük çabaların eksik kalmasına neden olacaktır.

Sahip olduğu önem ile kıyaslandığında, Türkiye Selçuklu tarihinin de tıpkı Büyük Selçuklu tarihi gibi hak ettiği ilgiye mazhar olmadığı görülmektedir. Bu durum, XXI. yüzyıl Türkiye'sinde hâlen sorun teşkil eden bazı sosyal ve siyasal meselelerin tarihsel anlamıyla doğru bir biçimde anlaşılmasına zemin hazırlamaktadır. Oysa Türkiye Selçuklu döneminin sosyal, siyasal, dinsel ve hatta etnik manzarası tarihsel gerçeklere uygun bir biçimde irdelendiğinde, birçok sorunun tarihsel gerçeklere vâkıf olunamamaktan kaynaklanan kavram karmaşalarından ya da modern dönemin mensubiyetlerinden türeyen fikrî sapmalardan ibaret olduğu anlaşılacaktır. Dolayısıyla, toplumsal sorunlarımızın çözümüne dair olumlu referansların bulunabileceği Osmanlı öncesi Türkiye tarihinin, bir başka ifadeyle, Türkiye Selçuklu tarihinin ivedilikle ilim ve fikir adamlarının gündemine girmesi gerekmektedir.

Osmanlı'dan Önce Onlar Vardı: Türkiye Selçukluları, 2012 yılının Şubat ayında yayınlanan *Selçukluları Yeniden Keşfetmek* isimli çalışmamız ile ortaya koyduğumuz “Osmanlı öncesi Müslüman Türk tarihine dikkat çekmeye çalışma” çabasının bir devamı mahiyetinde olup, ilk kitapta incelenen Büyük Selçukluların bir uzantısı durumundaki Türkiye Selçuklularının tarihsel varlığına tahsis edilmiştir. Hitap kitlesi başta sosyal bilimler üzerinde çalışan ilim adamları ve öğrenciler olmak üzere, tarihin ve aktüalitenin kökenlerini ihtiva eden bir çalışma, mevcut sosyal, siyasal, ekonomik ve dinsel yapıların anlaşılabilmesi için temel öneme sahip bir referans kaynağı, güncelin üzerinde yükselmekte olduğu mutlak sacayak olduğunun bilincindeki herkes olan metin, okuyucuyu, Türkiye tarihinin başlangıç noktasına götürmeyi amaçlamaktadır. Kuşkusuz bir diğer amacı da bu alandaki incelemelerin artmasına vesile teşkil etmek olan çalışmada, biçimsel anlamda ilk kitapta takip edilen yöntem izlenmiş; birinci bölümde Türkiye Selçuklularının siyasal tarihi, ikinci bölümde siyasal iktidarın yapısı, üçüncü bölümde ise incelenen dönemin Anadolu'sundaki sosyal ve ekonomik hayat üzerinde durulmuştur.

Osmanlı'dan Önce Onlar Vardı: Türkiye Selçukluları'nın kaleme alınma aşamasında ve sonrasında, örneğin müsveddelerin okunması, yazım yanlışlarının düzeltilmesi ya da Selçuklu tarihi ile ilgili kimi tartışmalı meseleler üzerine mütalaa edilmesi gibi hususlarda görüş ve önerilerini bizimle paylaşan değerli dostlarımız ve meslektaşlarımız Prof. Dr. Cüneyt Kanat, Doç. Dr. Yusuf Ayönü, Doç. Dr. Cahit Telci ve Devrim Burçak'a teşekkürü borç biliriz.

Mehmet ERSAN

Mustafa ALİCAN

19 Şubat 2013

GİRİŞ

İmparator Romanos Diogenes'in, tarihin en büyük yenilgilerinden birini yaşadığı 1071 tarihli Malazgirt Savaşı ile Bizanslıların el-Cezîre'nin batı sınırlarında durdurmuş olduğu Müslüman ilerleyişi karşısındaki direnişini sona erdiren Selçuklular, savaşın hemen ardından Anadolu içlerine ilerleyen beyler vasıtasıyla kısa sürede bölgenin batı uçlarına kadar ulaşmışlardı. Nitekim Malazgirt'in üzerinden henüz on yıl bile geçmeden en önemli Bizans merkezlerinden biri olan İznik düştü; birkaç yıl sonra da hakkında pek fazla biyografik malumatın bulunmadığı Çaka Bey tarafından İzmir bölgesinde bağımsız bir beylik kuruldu. Bu şekilde, Selçuklu öncesi dönemin Müslüman iktidarları tarafından yalnızca gazâ akınları düzenlenmekle yetinilen Anadolu toprakları, Selçukluların başlattığı bu yeni dönemde Türk-İslâm âlemine dâhil edilmeye başlandı.

Müslümanlar tarafından Selçuklu öncesi dönemde de Bizans topraklarına gazâlar yapılmasına rağmen, bu gazâlar genellikle askerî ve ekonomik amaçlarla gerçekleştiriliyor, Bizans ile Müslümanlar arasında mevcut bulunan siyasi durum korunuyordu. Örneğin, Ankara havalisine ya da Anadolu'nun sair kesimlerine kadar uzanan, hatta birkaç kez İstanbul'un kuşatılması ile de sonuçlanan akınlar esnasında iskân amacı güdülmemiş, pek çoğu Bizans akınlarına misilleme olarak düzenlenen bu gazâlar sırasında esir ve ganimet alınmakla yetinilmişti. Bununla birlikte, sürecin bundan farklı biçimde işlemesi de mümkün değildi. Nihayetinde

Müslüman hâkimler, Orta Asya'dan gelen önemsiz sayıda konar-göçer Türkmen ve Arap Yarımadası'ndan el-Cezîre'ye göç eden Arap toplulukları ile sayıları sürekli olarak artsa da, muayyen bir nüfusa hükmediyorlardı ve fethedilecek yeni alanların elde tutulabilmesi için elzem olan insan kaynağı henüz mevcut değildi.

Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'ya akan Türkmenlerin durumu ise farklıydı. Bunlar, Türk tarihinin en kadim olgularından biri olan göç sonucu sürekli hareket hâlinde olan konar-göçer toplulukların, daha önce Selçukluların Maverainnehr ve Horasan bölgelerine gelişinde de etkisi bulunan hareketlilikleri sonucunda yoğun bir biçimde Yakındoğu'ya akmakta olan kalabalık Türkmen gruplarına mensuptular. Hayvanlarını besleyecekleri verimli otlakların, yurt tutacakları bereketli toprakların peşindeydiler. Büyük Selçuklu sultanları tarafından da Anadolu'ya gazâ akınları düzenlemek ve buralardaki topraklarda yurt tutmak üzere teşvik edilen bu Türkmenler, ganimet alıp geri dönmek için değil, ganimetini aldıkları topraklara yerleşmek için gazâ ediyorlardı. Nitekim kısa sürede büyük bir başarı elde ederek Anadolu'nun batı uçlarına kadar ulaşabilmelerinin temel nedenini bu noktada aramak gerekir.

Malazgirt Savaşı'ndan sonra hız kazanan Anadolu'nun fethi sürecinde İznik'i ele geçirenler, önce amcasının oğlu Tuğrul Bey'e, daha sonra da Sultan Alparslan'a karşı hâkimiyet mücadelesine giren, fakat başarılı olamayan Selçuklu hanedan mensuplarından Kutalmış'ın oğlu Süleymanşah ile kardeşleri ve bunların idaresi altında bulunan Türkmenlerdi. Büyük Selçuklular, Maverainnehr ve Horasan havalisinden Mısır sınırlarına kadar uzanan geniş coğrafyada hüküm sürerken, sultan unvanını kullanmaya başlayan Süleymanşah'ın önderliğindeki bu Türkmenler, İznik'te bağımsızlıklarını ilan ederek yeni bir devletin, Türkiye Selçuklu Devleti'nin temellerini attılar. İstanbul'un burnunun dibinde kurulan bu yeni Selçuklu devleti, I. Haçlı Seferi esnasında başkentini kaybederek siyasal bir buhran içerisine sürüklense de, yeni başkent olarak belirlediği Konya'ya çekilerek kısa süre içerisinde eskisinden daha güçlü bir biçimde organize olmayı başardı. Başta Bizans İmparatorluğu

ile Büyük Selçuklular olmak üzere, hâkim olduğu Anadolu coğrafyasının doğu ve batı sınırlarında hüküm süren siyasi iktidarlara varlığını kabul ettirmekte zorlanmayan Sultan Süleymanşah'ın torunları, en güçlü dönemlerinde Güney Marmara'dan Adalar Denizi ve Akdeniz kıyılarına, Karadeniz sahillerinden Suriye sınırlarına kadar uzanan coğrafyada hüküm sürdüler. Moğollar tarafından tâbiyet altına alınıp bağımsızlıklarını yitirecekleri 1243 yılına kadar Anadolu'nun siyasal yapısı üzerinde belirleyici olup yarımadanın Türkleşmesi ve buna paralel bir biçimde İslâmlaşması sürecinde çok temel ve belirleyici bir rol oynadılar.

Türkiye Selçukluları, özellikle devletin kuruluş dönemlerinde Büyük Selçukluların Suriye ve Irak'taki idari temsilcileri ile egemenlik çatışmasına girmiş olmakla birlikte, nihayet Selçukluların bir uzantısıydılar. Selçukluların İslâm dinini kabul etmelerinden sonra oluşan Sünnî İslâm üzerine kurulu Selçuklu din ve siyaset anlayışını sürdürmüş, bu anlayışın Anadolu coğrafyasına hâkim kılınmasında önemli rol oynamışlardı. Nitekim bu anlayış çerçevesinde yeni bir sosyal ve siyasal dönüşüm süreci geçiren Anadolu, Türkiye Selçukluları döneminde bir Türk ve Müslüman yurdu hâline gelmiş; Selçuklu imzası taşıyan dönüşüm sürecini, özellikle Moğol istilasından sonraki yoğun göç dalgaları ile kuşkuyla yer bırakmayacak bir şekilde tamamlamıştı. Bir başka deyişle, Türkiye Selçukluları, üzerinde yaşamakta olduğumuz Anadolu coğrafyasının genel anlamıyla Müslüman Türklerin yaşadığı bir İslâm ülkesi hâline gelmesini sağlamışlardı.

Anadolu'nun sosyal, siyasal ve dinsel dönüşüm sürecinin başlangıç noktasında yer alan Türkiye Selçukluları, kendilerinden sonra Anadolu'da hâkim olacak Türk beylikleri ile birlikte, Anadolu Türk tarihinin kırılma noktalarından birinde yer almışlardır. Onlar, Anadolu Türklerinin büyük ölçüde yerleşik hayata uyum sağlamaları, dinî yaşamın kentsel pratikleri ile daha derinden temas kurmaya başlamaları, ticaret ve tarımsal faaliyetlerle meşgul olan yerleşik, şehirli bir toplum hâline gelmelerinde çok temel bir rol ifa etmişlerdir. Tarihsel ve coğrafi varoluşları itibarıyla Türki-

ye Selçuklularında İran coğrafyasındaki Büyük Selçuklulardan daha güçlü bir biçimde temayüz ettiğini bildiğimiz bu özellik, aynı zamanda bu iki Selçuklu devleti arasında bir tür sosyolojik devamlılık ilişkisi olduğunu da açık biçimde ortaya koymaktadır.

Öte yandan Bizans'ın Selçukluları durdurma ve Anadolu'dan sürme yönündeki çabaları sonuçsuz kalmış, Haçlı Seferleri vasıtasıyla Selçuklu varlığına son verme düşüncesi başarısız olmuş; son olarak 1176 yılında Myriokephalon'da Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan'ın Bizans İmparatoru karşısında elde ettiği ezici galibiyet, Anadolu'daki Selçuklu/Türk egemenliğini tescil eden bir gelişme olmuştur.

Türkiye Selçuklu tarihi, XV. yüzyılda bir cihan devleti hâline gelerek Avrupa içlerine kadar uzanan bir egemenlik alanı inşa edecek olan Osmanlıların meydana geldiği sosyal, siyasal ve kültürel havzanın oluşumundaki katkısı açısından son derece önemli bir döneme tekabül eder. Türkiye Selçuklularının hâkimiyet döneminde Anadolu'da üretilmiş tarihsel ve sosyokültürel miras, onlardan sonra Osmanlıların eliyle Balkanlara geçmiş, Edirne'den Viyana'ya kadar uzanan geniş sahada siyasal bir etki alanı meydana getirmiş, İstanbul'un fethi ve köklü Bizans İmparatorluğu'nun tarihe intikaline zemin hazırlamış, Orta Avrupa'dan Afrika'ya ve Arabistan Yarımadası'na kadar uzanan bir alanda hüküm süren İstanbul merkezli bir cihan devletinin inşa edilmesini sağlamıştır. Büyük Selçuklular ile başlayan ve Anadolu'nun doğusuna kadar yayılan Müslüman Türklerin siyasi etkinliği, Türkiye Selçukluları ile Anadolu'nun batı uçlarına, Osmanlılar ile de Avrupa içlerine kadar uzanmıştır. Bu çerçeveden bakıldığında, Selçuk Bey'in Cend'e göç etmesi ile başlayan Selçuklu yükselişi ile Büyük Selçukluların Ortadoğu hâkimiyeti, önce Türkiye Selçuklularının, ardından da Türkmen beyliklerinin Anadolu'yu bir yandan Türkleştirirken, diğer yandan İslâmlaştırmaları ve nihai olarak Osmanlıların yükselişi arasında bir devamlılık ilişkisi olduğunu söylemekte bir sakınca yoktur. Yine bu perspektife göre, Anadolu'nun tarihsel anlamda Türkiye hâline gelmesi de bu süreçte gerçekleşmiştir. Dolayısıyla,

günümüzde modern Türk siyasetinin ve toplumunun karşı karşıya olduğu sorunların çözülebilmesi için söz konusu dönemin derinlikli bir biçimde analiz edilmesi gerektiği ortadadır.

Günümüzde Türkiye olarak isimlendirilen sahanın ve bu sahadada mevcut bulunan sosyal, siyasal, kültürel ve dinsel sorunların tarihsel temelleri, Anadolu'nun Türkiye hâline gelme sürecinde belirleyici aktör olarak tarihteki yerini alan Türkiye Selçuklularının tarihsel serencamında yatmakta olduğundan, tarihsel köklerinden beslenen yeni ve büyük bir Türkiye'nin inşası sürecinde üstesinden gelinmesi gereken sosyal, siyasal ve kültürel sorunların çözümü için Türkiye Selçuklu tarihinin iyi incelenmesi gerekir. Anadolu'da Sünnî İslâm anlayışının kökleşmesi, başta Alevilik olmak üzere gayrisünnî olduğu düşünülen çeşitli dinsel kavrayışların kökenleri, kimi çevreler tarafından şu ya da bu nedenle veya niyetle modern Türk siyasetinin oluşum sürecinde bir sorun olarak temayüz ettirilmeye çalışılan sosyal problemlerin tarihsel mahiyetleri gibi hususlar Türkiye Selçuklularının hâkimiyet dönemi ve coğrafyası üzerinden okunduğunda daha açık bir hâle gelecek, sosyal ve siyasal sorunların hangi ölçüde gerçek, hangi ölçüde "imal edilmiş" yapılar olduğu daha açık şekilde ortaya çıkacaktır. Kökleri unutulmuş ya da göz ardı edilmiş bir geçmişte bulunan sorunların çözülmesi pek mümkün değildir.

Osmanlı'dan Önce Onlar Vardı: Türkiye Selçukluları, modern Türkiye tarihinin başlangıç noktası olan Türkiye Selçuklularını genel bir tarihsel çerçeve içerisinde ele alan bir çalışma olarak, gerek Osmanlı öncesi dönemin Müslüman Türklerin tarihi üzerindeki belirleyici etkisine, gerek Osmanlı mirasının neşvünema bulduğu siyasal ve sosyokültürel ortama bir ışık düşürmek amacıyla kaleme alınmıştır. Bir giriş niteliğinde olan bu metinden, Türk münevverinin dikkatini Türkiye Selçuklu tarihine çekmesi, yeni sosyal, siyasal ve kültürel bakış açılarının oluşumuna katkı sağlaması beklenmektedir. Umulur ki, maksat hâsıl olsun!

I. BÖLÜM
SİYASAL TARİH

TÜRKİYE SELÇUKLULARININ KÖKENİ ve TARİH SAHNESİNE ÇIKIŞLARI

Türkiye Selçukluları kimdir?

Türkiye Selçukluları, Cend bölgesine göç etmesiyle birlikte siyasal bir kimlik edinen Selçuklu ailesinin atası Selçuk Bey'in beş oğlundan biri ve Büyük Selçuklu Devleti'nin kurucusu Tuğrul Bey'in amcası olan Arslan Yabgu'nun soyundan gelen koludur. Selçuk Bey'in ölümünden sonra ailenin reisliğini üstlenen Arslan Yabgu'nun oğlunun, önce amcasının oğlu Tuğrul Bey'e, ardından da Sultan Alparslan'a karşı sürdürdüğü hanedan içi egemenlik mücadelesi ve hayatını kaybeden Kutalmış'ın oğlu Gazi Süleymanşah'ın Anadolu'ya gelmesi, Türkiye Selçuklularının bölgenin siyasal haritasına dâhil olma sürecinin de başlangıcını oluşturmuştur. Şöyle söyleyelim: Malazgirt Savaşı'nın ardından yoğun Türkmen göçünün yaşandığı Anadolu Yarımadası'nda yürütülen fetih faaliyetleri çerçevesinde Kuzeybatı Anadolu'ya gelerek yeni bir Selçuklu devletinin, "Türkiye Selçuklu Devleti"nin kurulmasını sağlayan Selçuklulara, Türkiye Selçukluları denilmektedir.

Gazi Süleymanşah tarafından kurulan Selçuklu Devleti için hem "Anadolu Selçuklu Devleti" hem de "Türkiye Selçuklu Devleti" tabirleri kullanılıyor. Bu iki ifadeden hangisi, neden daha doğrudur?

Selçuklu ailesinin bir kolu tarafından XI. yüzyılın son çeyreğinde Kuzeybatı Anadolu'da kurulmuş olan devlet için bu iki ismin de kullanıldığı doğrudur. Bize göre bu husus, her şeyden önce araştırmacıların "tarihsel" olanın isimlendirilmesi noktasında öteden

beri yaşadıkları zorluğun bir yansıması olarak görülmelidir. Bir diğer ifadeyle bu durum, tarihsel olanı kavrayabilmek için gerekli olan isimlendirme, tasnif ve belki de dönemlendirme gibi teknik aygıtların kullanılma biçimiyle ilişkilidir. Bununla birlikte, tarihsel olanı isimlendirme biçimimiz bakış açımızla da ilgili bir husus olduğu için, konu üzerinde biraz durmak gerekir.

Öncelikle şu noktanın altı çizilmelidir ki, konu üzerinde çalışma yapan araştırmacıların bakış açlarına göre kimi zaman “Anadolu Selçukluları”, kimi zaman da “Türkiye Selçukluları” ismiyle andıkları bu devletin mensupları, kendileri için söz konusu isimlerden hiçbirini kullanmamışlardır. Bazı İslâm kaynaklarında, kuşkusuz, vaktiyle Roma İmparatorluğu’nun hâkim olduğu ve Müslümanlar tarafından Rum ülkesi (İklîm-i Rûm) olarak anılan topraklarda kurulmuş ve hüküm sürmüş olduklarından dolayı “Rum Selçukluları” olarak isimlendirilen Türkiye Selçuklularından kaynaklarda genellikle Benî Selçuk, Âl-i Selçuk ve Selçukiyân gibi isimlerle söz edilmektedir. Bu terimler, Selçuklular ve Selçukoğulları anlamlarına gelmektedir.

Modern araştırmacıların Türkiye Selçuklularını isimlendirmeye dönük tercihlerindeki farklılığın nedeni, muhtemelen “Türkiye” ismi ile ilgili mülahazalardır. Bu ismin Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin resmî ismi olarak kullanılmaya başlanmasıyla birlikte ortaya çıktığı düşüncesine sahip olanlar, yaşamakta olduğumuz coğrafyayı isimlendirmek için tarihsel anlamda kullanımı çok daha gerilere uzanan Anadolu (*Anatolia*) kelimesini kullanmanın, coğrafi bir tanımlama biçimi olarak daha doğru olacağını düşünmüş; dolayısıyla Türkiye Selçuklularına, hâkim oldukları coğrafyadan hareketle “Anadolu Selçukluları” demenin uygun olduğu sonucuna ulaşmış olmalıdırlar. Fakat bu tür bir akıl yürütme biçiminin, coğrafi ve siyasi isimlendirme şekilleri arasındaki farkı göz ardı etmesi bir tarafa, meseleyi çözümlene noktasında bizi nihai bir yargıya ulaştırmadığının altını çizmemiz gerekir. Yunanca “doğu” anlamındaki “anatolê” kelimesi Türkçeye “Anadolu” şeklinde geçmiştir. İlk kez M.S. III. yüzyılda kullanılan Anadolu tabiri,

VII. yüzyılda Bizans İmparatoru Heraklios (610-641) tarafından kurulan üç themadan birinin adı olarak karşımıza çıkmaktadır. Anatolikon teması Afyon, Isparta, Konya, Kayseri ve Mersin'in dâhil olduğu geniş bölgeyi içine almakta olup, askerî bir bölgeye işaret eden bir terim olarak kullanılmıştır. Bu kullanım biçimiyle “Anadolu” kelimesi, belirli bir merkeze işaret etmekte, muayyen bir noktanın “doğusu” için kullanılmaktadır. Tarihsel kullanımı açısından “Anadolu” kelimesinin işaret etmiş olduğu “Doğu”, Türkiye Selçuklularının merkeze alındığı bir coğrafyayı tanımlama noktasında yetersiz olmasının yanında, söz konusu devletin egemenlik alanı açısından yaklaşıldığında işaret ettiği coğrafya bakımından da bizi tatmin edecek bir tekabüliyetle sahip değildir.

Türkiye Selçukluları ifadesi, kanaatimize göre “Rum Selçukluları”nı tanımlamak için en uygun ifadedir. Çünkü bu ifadedeki merkezî kavram olarak “Türkiye” kelimesi, Selçukluların gelişile birlikte bölgenin aldığı biçimi, “hâline geldiği şeyi”, özellikle Adalar Denizi sahillerinden Güneydoğu Anadolu bölgesine kadar uzanan coğrafyanın edindiği siyasal kimliği en doğru şekilde vurgulayan kelimedir. İçinde yaşamakta olduğumuz coğrafya için kullanıldığına ilk kez Haçlı kaynaklarında şahit olduğumuz “Türkiye” ismi, sanıldığı aksine “modern” bir terim değildir. Türklerin siyasal faaliyetlerine paralel olarak VI. yüzyılda Orta Asya, IX-X. yüzyılda Karadeniz'in kuzeyi, XIII-XV. yüzyıllarda Mısır ve Suriye, XII. yüzyıldan itibaren de Anadolu için kullanılan bir terimdir. Diğer “Türkiye”lerden de anlaşıldığı gibi, kelime temel anlamda siyasal bir içeriğe sahiptir. Dolayısıyla siyasal etkinlikleri açısından değerlendirildiğinde, “Rum Selçukluları” için “Türkiye Selçukluları” ifadesini kullanmak en doğru tanımlama biçimi olacaktır.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurucusu ve ilk sultanı Gazi Süleymanşah'ın Anadolu'ya gelmeden önceki hayatı hakkında bilgi verebilir misiniz?

Tarihsel kayıtlar, Kutalmışoğlu Süleymanşah'ın el-Cezîre bölgesindeki gazâ faaliyetlerinden önce nerede bulunduğu ve nelerle meşgul olduğu hakkında bilgi vermezler. Bundan dolayı, onun daha önceki hayatı hakkında ancak tahminlerde bulunabiliriz.

İlk Selçuklu sultanı Tuğrul Bey'in son zamanlarında, babası Arslan Yabgu'nun hanedan içerisindeki konumundan dolayı Selçuklu tahtında hak iddia ederek isyan eden Kutalmış'ın, 1064 yılının başında Damedan'da Alparslan ile giriştiği savaşta mağlup olup hayatını kaybetmesi esnasında muhtemelen oğlu Süleymanşah da onun yanındaydı. Bu sıralarda kaç yaşında olduğu hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmamakla birlikte, kaynaklarda kendisinden söz edilmemesinden, çok genç olduğu yönünde bir tahminde bulunabiliriz. Öte yandan, Sultan Alparslan'ın Kutalmış'ın oğullarını öldürmek istediği, veziri Nizamülmülk'ün ise "hanedana uğursuzluk getireceği" gerekçesiyle buna karşı çıktığı şeklindeki kayıtlar yanı sıra; Süleymanşah ile kardeşlerinin tarihsel faaliyetlerinin kaynaklarda Sultan'ın ölümünden sonra yer almasından hareketle, Kutalmışoğullarının, Sultan Alparslan'ın yaşamı boyunca sürekli bir biçimde "gözetim altında tutuldukları", bir tür hapis hayatı yaşadıkları sonucu çıkarılabilir.

Süleymanşah Anadolu'ya ne zaman ve nasıl gelmiştir?

Süleymanşah'ın Anadolu'ya ne zaman ve ne şekilde geldiği hususu, tıpkı buraya gelmeden önceki hayatı gibi tartışmalıdır. Dönemin kaynaklarında mevcut olan bilgiler, Kutalmışoğlu Süleymanşah ile kardeşlerinin Anadolu'ya geliş zamanı ve şekli konusunda kesin bir fikir edinebilmemizi sağlayacak açıklıkta değildir. Öncelikle bu noktanın altını çizelim. Bununla birlikte, meselenin belirsizliği, üzerinde fikir yürütülmesine engel değildir. 1070'li yılların ortasında Kuzeybatı Anadolu'da Türkiye Selçuklu Devleti'ni kuran Süleymanşah'ın Anadolu'ya gelişini açıklama girişimi olarak, kuşkusuz kaynaklarda yer alan kayıtlardan hareketle, Selçuklu tarihçileri tarafından işaret edilen üç farklı rivayet vardır.

Söz konusu rivayetlerin ilki, Süleymanşah ile kardeşlerinin Anadolu'ya gelişini Malazgirt Savaşı'ndan sonraya tarihlemektedir. Buna göre Süleymanşah, ağabeyi Mansur ile birlikte Sultan Alparslan'ın komutası altında Malazgirt Savaşı'na katılarak büyük faydalar sağlamış; savaştan sonra beylerine Anadolu'yu fethetme emri veren Sultan, burada hüküm sürme hakkını da yaklaşık yedi yıl önce saltanat iddiasında bulunup başkaldıran ve fakat giriştiği mücadelenin sonucunda hayatını kaybeden babasının kuzeni Kutalmış'ın ahfadına vermiştir.

Kutalmış'ın isyanı ve öldürülmesine atıfta bulunan ikinci rivayet, kendisinin Anadolu'ya gelişini daha erken bir döneme tarihlemektedir. Buna göre, Kutalmış'ı mağlup ederek saltanat makamı için tehdit olmaktan çıkartan Sultan Alparslan, gelecekte taht iddiasıyla ortaya çıkma ihtimallerini düşünerek onun oğullarını da öldürtmek istemiş, ancak veziri Nizamülmülk'ün bunun hanedan için uğursuzluk vesilesi olacağı yönündeki uyarısından sonra niyetinden vazgeçerek onları Anadolu'ya sürmüştür. Böyle yapmakla muhtemelen onlardan bütünüyle kurtulacağını düşünmüş, fetihle meşgul olarak düşmana zarar vereceklerini ya da gazâ esnasında şehit düşerek etkisiz hâle geleceklerini hesaplamıştır.

Süleymanşah ile kardeşlerinin Anadolu'ya gelişleri ve bunun zamanı ile ilgili üçüncü ve son rivayet, Sultan Alparslan'ın şehit edilmesinden hemen sonraki bir zaman dilimine göndermede bulunur. Bu rivayete bakılırsa Süleymanşah ile kardeşleri, Sultan'ın vefatından sonra kaçarak ya da yeni sultan Melikşah tarafından sürülerek, 1073 dolaylarında el-Cezîre bölgesine gelmiş ve bölgede bulunan Türkmen gruplarıyla temas kurarak onların liderliğine soyunmuşlardır.

Süleymanşah'ın kardeşleri ve faaliyetleri hakkında neler söylenebilir?

Süleymanşah'ın, Anadolu'ya Mansur, Alp İlig ve Devlet isimlerini taşıyan üç kardeşi ile birlikte geldiği, kardeşlerin birbirlerinden bağımsız Türkmen gruplarının başında Bizans topraklarına akınlar

düzenlediği anlaşılıyor. Bununla birlikte, söz konusu akınların ne kadar süre devam ettiği ya da mahiyetlerinin ne olduğu gibi hususlarda elimizde yeterli bilgi mevcut değildir. Öte yandan, Süleymanşah ve kardeşleri ile ilgili olarak kaynaklarda bulunan bilgilerde, zamanla ve etkinliklerinin belirginleşmesine paralel olarak bir artış ve netleşme görülmektedir. Buna göre, bir süre el-Cezîre havalisinde, Urfa ve Birecik bölgelerinde akınlarda bulunan kardeşlerden Süleymanşah ile Mansur birlikte hareket etmeye başlamış, ismen zikredilmeseler de konu ile alakalı kayıtlardan anlaşıldığı üzere diğerleri güneye inerek Şam bölgesindeki Türkmen faaliyetlerine dâhil olmuşlardır.

Suriye’de faaliyet göstermekte olup Selçuklu egemenliğini Doğu Akdeniz ve Filistin bölgelerine kadar taşıyan ünlü Atsız Bey’e başkaldıran Türkmen beylerinden Şöklü’nün kendilerine mektup gönderip bölgeye davet etmesi ve “hanedan soylu” olmalarına atıfta bulunarak kendilerine itaat edeceğini bildirmesi üzerine Suriye’ye gitmiş, burada Fâtımî Halifesi ile temas kurarak bağımsız bir siyasal yapı oluşturma hedefinin peşine düşmüşlerdi. Fakat başarılı olmadılar. Atsız Bey tarafından 1074 yılında mağlup edilerek Sultan Melikşah’a gönderildiler.

Süleymanşah’ın Anadolu’da gerçekleştirdiği ilk faaliyetler nelerdir?

Süleymanşah’ın aynı zamanda tarih sahnesine çıkışını da gösteren Anadolu’daki ilk hareketleri, Urfa ve Birecik bölgesindeki faaliyetleridir. Urfa ve civarlarında sürdürdüğü bu faaliyetler, Süleymanşah için muhtemelen askerî bir güç oluşturma yolunda atılmış ilk adımlardı. Nitekim bu bölgelerdeki faaliyetleri sonucunda etrafında toplanan kuvvetlerle 1074 yılının sonunda Şam bölgesine yönelip Halep ve Antakya şehirlerini kuşatarak Müslüman Halep’ten bir miktar mal alması ve Hıristiyan Antakya’yı yıllık 20 bin dinar olmak üzere haraca bağlayabilmesi, kendisinin, artık dikkate alınması gereken bir kuvvet hâline gelmiş olduğunu açık bir biçimde ortaya koyar.

Bölgedeki bu başarılı faaliyetleri esnasında kardeşi Mansur ile birlikte hareket etmekte olan Süleymanşah, muhtemelen Atsız'ın Suriye bölgesindeki gücü karşısında henüz yeterli olmadığı kanaatine vararak geri çekildi ve Anadolu içlerine yöneldi. Süleymanşah ile Mansur komutasındaki Türkmen birlikleri Bizanslı valiler tarafından idare edilen Konya ve Gavele'yi ele geçirdiklerinde, Halep ve Antakya kuşatmaları üzerinden muhtemelen yalnızca birkaç ay geçmişti. Konya bölgesinde gerçekleştirmiş oldukları bu fetihlerle Bizans'tan "toprak koparan" ve siyasal bir güç olarak ortaya çıkmaya başlayan Türkiye Selçukluları, kısa süre içerisinde İstanbul kapılarına dayandılar. Kadıköy ve Üsküdar'a kadar gelip buralarda faaliyetlerde bulundular ve Bizans kaynaklarının ifadesiyle (Anadolu üzerinden) "Türkler İstanbul'a ilk kez bu kadar" yaklaştılar.

Türkiye Selçuklularının Süleymanşah'ın şahsında tarih sahnesine çıkışları, Büyük Selçukluların siyasal konumu açısından nasıl değerlendirilmelidir?

Türkiye Selçuklularının tarih sahnesine çıkışı, açık ki, kadim Türk devlet anlayışının en temel yasası olan "Devleti idare etme hakkı, hanedan üyelerinin tamamına aittir" ilkesinin sonuçlarından biridir. Diğer bir ifadeyle, Selçukluların en erken dönemlerinden beri var olan "aile içi" iktidar çekişmelerinin gelip dayandığı son noktadır. Büyük Selçuklu sultanları tarafından "bölgede hüküm sürmek üzere görevlendirilmiş" Selçuklu emirlerinin idaresi altındaki tâbi bir emirlik olmayan Türkiye Selçuklularının tarih sahnesine çıkmalarıyla birlikte Selçuklu ailesi içerisinde gerçek anlamda bir bölünme meydana gelmiş, iki farklı Selçuklu otoritesi ortaya çıkmıştır. Arslan Yabgu'nun ahfadı, Süleymanşah ve Türkiye Selçukluları ile birlikte en başından beri arzu ettikleri siyasal kimliği edinebilmiş, aile mensuplarının daha önceki iktidar elde etme girişimlerinin aksine, Büyük Selçuklu otoritesi için doğrudan tehdit oluşturmayacakları bir coğrafyada bağımsız bir siyasal varlık inşa etmeyi başarmışlardır. Türkiye Selçuklularının ortaya çıkma sürecini bu zaviyeden değerlendirmek gerekir.

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN KURULUŞU

Devlete Giden Yol

Süleymanşah önderliğindeki Türkiye Selçuklularının ilk siyasal faaliyetleri nelerdir?

Süleymanşah önderliğindeki Türkiye Selçukluları, 1070'li yılların ortalarında Bizans İmparatorluğu'nun idaresindeki Konya ve Gavele kalelerini ele geçirmekle kalmayıp birkaç yıl içinde Marmara sahillerine kadar uzanan geniş bir bölgeyi kontrolleri altına aldılar. Mikhael Attaliates'in kaleme almış olduğu *Tarih* isimli eserinde verdiği bilgilere bakılırsa, Türkmenler 1070'li yılların ortalarında Üsküdar ve Kadıköy kıyılarına kadar ulaşmışlardı. Dolayısıyla Türkiye Selçuklularının bölgedeki ilk siyasal faaliyetlerinin, Konya'nın ele geçirilmesinden sonra imparatorluğun başkentine uzanan kuzeybatı istikameti boyunca giderek ivme kazanan ve devamlı bir surette bölgeye göçmekte olan Türkmenlerle birlikte boyutları genişleyen gazâ ve akınlar olduğu söylenebilir. Nitekim burada gerçekleştirdikleri faaliyetlerle gün geçtikçe güçlenen ve etkin bir siyasal konum elde eden Türkiye Selçukluları, kısa süre içinde Bizans İmparatorluğu'nun dâhilî iktidar meselelerinde de rol oynamaya başlayacak, Bizans politikalarında hatırı sayılır bir yönlendirme gücü elde edeceklerdi.

Türkiye Selçukluları, Bizanslı unsurlar ile ilk kez ne zaman ve nasıl ilişki kurdular?

Türkiye Selçuklularının Bizanslı unsurlar ile kurmuş oldukları ilk ilişkiler, Gazi Süleymanşah ve emri altındaki Türkmenlerin

bölgede oluşturmuş oldukları gücün kuşkusuz artık görmezden gelinemeyecek raddeye ulaşması ile bağlantılıdır. Nitekim İmparator VII. Mikhail Dukas (1071-1078), hükümdarlığı sırasında devletin içerisinde bulunduğu sosyal ve ekonomik buhranı fırsat bilerek imparatorluk iddiasıyla isyan eden Anatolikon *theması strategosu* soylu Nikephoros Botaneiates ile mücadelesinde destek almak amacıyla Türkiye Selçuklularına başvurmuş, varmış oldukları uzlaşma sonucunda Süleymanşah da Botaneiates'in İstanbul'a ulaşmasını önlemek için gerekli tedbirleri almıştı. Öte yandan Türkiye Selçukluları ile Bizans İmparatoru arasındaki bu ikili ittifak gizli kalmamış, Frigia'dan hareketle Bithynia'ya yönelen ve Kütahya'ya geldiği sırada casusları vasıtasıyla aleyhindeki plandan haberdar olan Botaneiates, gece vakti şehirden ayrılıp sapa yollardan ve sarp geçitlerden ilerleyerek İznik önlerine kadar gelmişti. Selçuklu Sultanı Alparslan'dan kaçan ve Sivas civarında Bizanslı Komutan Manuel Komnenos'u mağlup ederek onun vasıtasıyla Bizans'a sığınan Selçuklu Şehzadesi Elbasan da onun yanındaydı. Nikephoros Botaneiates, yanında bulunan Elbasan ve diğer az sayıdaki taraftarıyla birlikte kendisini destekleyen İznik'e girecek, buradan edineceği askerî ve psikolojik destekle Bizans tahtına çıkmak üzere İstanbul'a yürüyecekti. Fakat işler planladığı gibi gitmedi.

1078 yılının başında İznik civarına gelen Nikephoros Botaneiates ve beraberindekiler, şehre girmeden Süleymanşah'ın Türkmen birliklerinin saldırısına uğradılar. Şehre girmeye muvaffak olamayınca onlarla anlaşabilmenin yollarını aradılar ve nihayetinde Elbasan, aynı zamanda akrabası da olan Süleymanşah'ı, belirli bir miktar para karşılığında Botaneiates'in şehre girmesine müsaade etmeye ikna etti. Türkiye Selçuklularına mensup Türkmen birlikleri geri çekildiler. Bu şekilde Süleymanşah ile İmparator Mikhail arasında yapılmış olan anlaşma da bozulmuş oldu.

Süleymanşah'ın Bizans İmparatoru ile yaptığı anlaşmayı bozmasını nasıl değerlendirmek gerekir?

Süleymanşah'ın, İmparator ile yaptığı anlaşmayı bozmasını, dönemin siyasal şartlarını doğru bir biçimde okumasıyla telif etmek gerekir. Bize göre, siyasal konumunu gazâ üzerine inşa etmiş bir Türkmen liderinin kendisinin ve emri altında bulunan gazilerin sonu olacak bir adımı atmamasını, üstelik kendi varoluşlarına herhangi bir hukuksal statü de biçmeyen bir siyasal iradenin bütünüyle kendilerinden yararlanmak amacıyla planladığı bir iş birliği sözleşmesini sürdürmek istememesini anlamak hiç de zor değildir. En nihayetinde ekonomik olarak yıkımın eşliğinde bulunan bir imparatorluğun, bir diğer ifadeyle kendisine dahi hayrı bulunmayan Anadolu şehirlerinin büyük kısmının Nikephoros Botaneiates'i desteklemesi bir tarafa, başkentteki din adamlarının bile bir araya gelerek isyancı imparator adayını tahta çıkarma hususunda anlaşmaya varmalarından anlaşıldığı üzere siyasal bir çaresizliğin de içerisinde bulunan bir "ortağın", daha doğru bir ifadeyle, bu tür bir ortakla yapılan sözleşmeyi sürdürmenin Türkiye Selçuklularına "somut anlamda" herhangi bir yararı olamazdı. Nitekim Süleymanşah tarafından, bir anlamda "Türkiye Selçuklularının Bizans İmparatorluğu tarafından tanınması" biçiminde de yorumlanması mümkün olan söz konusu anlaşmayı yok sayan tercihinin Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurulma ve gelişme sürecinde ne denli önemli bir kilometre taşı olduğu hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde ortadadır. Nihayetinde, Süleymanşah'ın Mikhail Dukas ile yaptığı anlaşmaya yüz çevirerek kendi siyasal çıkarları doğrultusunda başka bir ittifak içerisine girişine işaret eden bu tavrın, en azından Türkiye Selçuklularına sağladığı kazanımlar açısından, diplomatik bir başarı örneği olarak görülmesi gerektiği kanaatindeyiz.

İmparator ile yapmış oldukları anlaşmanın bozulmasından sonra Türkiye Selçukluları neler yaptılar?

Selçuklu Şehzadesi Elbasan tarafından İznik önlerinde savaşı bırakarak geri çekilmeye ikna edilen Süleymanşah önderliğindeki Türkiye Selçukluları, Nikephoros Botaneiates'in tarafına geçtiler. Aradan çok zaman geçmeden Bizans İmparatorluğu tacını giyen

Botaneiates'ı kutlamak üzere İstanbul'a gittiklerinde Üsküdar'da kondular ve burada ağırlandılar. İmparatorluk sarayından kendilerine değerli hediyeler, kıymetli eşyalar takdim edildi ve tabir yerindeyse, "el üstünde tutularak" hüsnükabul gördüler.

1078 yılı içerisinde gerçekleşen bu hadiselerden sonra, 1072 yılındaki tehlikeli Slav İsyanı'nı bastırması olup İmparator'a başkaldırarak beraberinde bulunan Makedonya ve Trakya birliklerinin yanı sıra Peçenek ve Norman paralı askerlerini de dâhil ettiği büyük bir orduyla doğduğu şehir olan Edirne'ye yürüyen, şehri zapteden ve buradan İstanbul üzerine yürüyen imparatorluk iddîacısı Nikephoros Bryennios üzerine Aleksios Komnenos komutasındaki Bizans birlikleri gönderildi. Bu birliklere iki bin kişilik bir süvari grubuyla katkı sağlayan Türkiye Selçukluları, artık Boğaz'ın kıyısında idiler.

İznik'in Ele Geçirilişi

Türkiye Selçukluları İznik'i ne zaman ve nasıl ele geçirdiler?

Türkiye Selçuklularının İznik'i ne zaman ele geçirdikleri hususu tarihçiler arasında bir tartışma konusudur. Şam coğrafyasında yaşamış olan Azimi, İznik'in 1075 yılında Süleymanşah tarafından fethedildiğini bildirmektedir. Ancak İstanbul'un hemen yanında bulunan İznik gibi bir şehrin Türkler tarafından fethini, o dönemde bölgede olup biten olayları ayrıntılarıyla anlatan Bizans kaynaklarının kaydetmemesi pek mümkün görünmemektedir. Kanaatimizce, eğer Süleymanşah savaşarak İznik şehrine girmiş olsa idi, Bizans kaynakları bu bilgiyi atlamazlardı. Bu durumda Süleymanşah, Bizanslı komutanların Bizans imparatorluk tahtı için verdikleri mücadeleden yararlanarak, savaşmadan İznik'e girmiş olmalıdır.

Buna göre, İmparator Mikhail ile Botaneiates'e karşı bir ittifak kurmuş olan Süleymanşah, Elbasan'ın da teşvikiyle taraf değiştirdikten sonra askerî gücünün önemli bir kısmını teşkil ettiği yeni müttefiki ile birlikte İznik'e girmiştir. Süleymanşah'a bağlı kuvvet-

lerin bir kısmı, imparatorluk tahtına oturmak üzere 1078 yılında İstanbul'a giden Botaneiates'e refakat ederken, bir kısmı da İznik'te kalmış olmalıdır. Nitekim 1080 yılının sonunda Türkiye Selçukluları ile birlikte hareket edip yeni bir taht iddiası olarak ortaya çıkan ve hemen hemen bütün Batı Anadolu şehirlerine hâkim olarak buraları Süleymanşah'a bırakan Nikephoros Melissenos, İznik'te Süleymanşah'ın desteğiyle imparatorluğunu ilan edebilmiştir.

Türkiye Selçuklularının İznik'te gerçekleştirdikleri ilk faaliyetler nelerdir?

Nikephoros Botaneiates'in Bizans İmparatoru olmasına önemli katkılar sağlayan, yine 1078 yılı içerisinde (yılın son aylarında) Trakya'da İmparator'a başkaldıran Nikephoros Bryennios'un bertaraf edilmesi esnasında azımsanamayacak miktarda askerî destek veren Süleymanşah, bir yandan Karadeniz ve Marmara sahillerine kadar uzanan gazâ faaliyetlerine devam edip İstanbul Boğazı'nın Anadolu yakasında karakollar kurarak ticaret gemilerini vergiye bağlarken, diğer yandan da İmparator ile tesis etmiş olduğu anlaşmaya aykırı davranışlar içerisinde girmekte tereddüt etmedi.

1080 yılı içerisinde imparatorluk tahtı üzerinde hak iddia ederek ortaya çıkan ve gücünü büyük ölçüde Türkiye Selçuklularının askerî kudretinden alan Bizanslı büyük komutanlardan Aleksios Komnenos'un eniştesi Nikephoros Melissenos, Süleymanşah'ın şahsında kendisine güçlü müttefik buldu. Bizans imparatorlarına özgü mor kıyafetleri giyerek İznik'te kendisini imparator ilan etti ve daha sonra Batı Anadolu bölgesindeki şehirleri dolaşarak buralara hükümdarlığını tanıttı. Dolaştığı bütün şehirleri kendisini desteklemekte olan en büyük yardımcısı Süleymanşah'a teslim etti. Öyle ki, Bizans tarihinin önemli kaynaklarından birinin müellifi olup aynı zamanda Trakya bölgesinde isyan ederek imparatorluk iddiasında bulunan dedesiyle aynı ismi taşıyan Nikephoros Bryennios'un ifadeleriyle söylersek, "Türkler kısa sürede Asia'nın (Batı Anadolu'nun) Phrighia'nın ve Galatia'nın bütün kentlerinin sahibi oldular."

Bizans İmparatorluğu'nun bu gelişmelere yönelik tepkisi ne oldu?

Mikhail Dukas'tan siyasal ve ekonomik açıdan tam anlamıyla bir enkaz devralan Bizans İmparatoru Nikephoros Botaneiates'in, kısa süre önce tahta çıkması için kendisine destek olan Süleymanşah'ın bu sefer kendi tahtına göz diken bir asiyi, Nikephoros Melissenos'u desteklemesi karşısında ne tür duygulara kapıldığını anlamak zor değildir. Nitekim İmparator da kendisinden beklendiği gibi büyük bir öfkeye kapıldı ve Hadım Ioannes komutasındaki bir orduyu Melissenos'u derdest etmek üzere Anadolu'ya gönderdi. Hadım Ioannes komutasında İstanbul'dan hareket eden ve Bithynia sınırını geçen Bizans birlikleri, İznik yakınlarındaki Basileia Kalesi civarında karargâh kurdular. Yüksek rütbeli komutanlar, ordunun bundan sonraki rotası ile ilgili bir yol haritası belirlemek amacıyla Ioannes'in çadırında bir araya gelerek durum değerlendirmesi yaptılar. Toplantıda bazı askerler Eskişehir (Dorylaion) taraflarına inerek burada "Sultan Süleymanşah" ile savaşmak fikrini savunurken, Ioannes'in de içlerinde bulunduğu diğerleri, öncelikle İznik'in ele geçirilmesinin daha uygun olacağını ileri sürdüler. İkinci seçenek tercih edildi.

Üst düzey komutanları arasında derin anlaşmazlıklar ve çekişmeler bulunan Bizans ordusu, 1081 yılı başlarında İznik'i kuşatma altına aldı. Şehrin kolaylıkla teslim olacağı sanılıyordu. Fakat sanıların aksine İznik'teki Türk garnizonu büyük bir direniş gösterdi. Öte yandan o sırada Melissenos ile birlikte Eskişehir civarlarında bulunan Süleymanşah'ın şehirdeki naibi, rivayetlere bakılırsa, şehri teslim edeceğini bildirerek Ioannes'i oyalıyor, "Sultan"ın yardımı gelmesini bekliyordu. Durumu fark eden tecrübeli komutanların geri çekilme teklifini uygun bulmayan Ioannes, çok fazla geçmeden Süleymanşah'ın yetişmek üzere olduğunu öğrenince geri çekilmek zorunda kaldı.

Nikephoros Botaneiates'in, taht iddiacısı Melissenos ile başlıca destekçisi olan Süleymanşah üzerine göndermiş olduğu birlikler başarılı olamamış, İmparator'un tahtı iyice tehlikeye düşmüştü.

Nitekim İznik kuşatması üzerinden henüz birkaç ay geçmişken ve Sultan Süleymanşah, askerleri ile birlikte Kadıköy'e gelerek buraya yerleşmiş bulunan Nikephoros Melissenos'un tahtı ele geçirmesine ramak kalmışken, umulmadık bir şey oldu. Melissenos'tan önce davranan ve onu da *caesarlık* vaadi ile kendi hükümdarlığına ikna eden Aleksios Komnenos, Nisan ayının başında Bizans İmparatoru olarak taç giydi.

Kuruluş

Türkiye Selçuklu Devleti hangi tarihte ve nasıl kuruldu?

Selçuklu tarihinin tartışmalı meselelerinden biri olup, henüz üzerinde mutabakata varılmış bir hüküm bulunmayan Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluş tarihi hususunda Selçuklu tarihçileri arasında tartışmalar yaşanmış, bu hususta farklı yaklaşımlar ortaya konulmuştur. Meselenin derinliğinde kaybolmamak, söz konusu tartışmalarla ilgili genel bir fikir vermek adına, kuruluş ile ilgili birkaç tarih üzerinde durulduğunun altını çizelim. Bu bağlamda, konu hakkında fikir ileri sürmüş olan ilim adamlarından Mehmet Altay Köymen 1073, Osman Turan 1075, Mükrimin Halil Yinanç 1077, Zeki Velidi Togan 1080 ve Fransız Şarkiyatçı J. Laurent 1081 tarihleri üzerinde durmuş; Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşu meselesine hasrettiği "Anadolu Selçuklu Devleti Hangi Tarihte Kuruldu?" ismini taşıyan makalesi ile sözünü etmiş olduğumuz kuruluş tarihlerini tahlil eden İbrahim Kafesoğlu da Türkiye Selçuklularının "devlet hüviyeti kazandığı tarih olarak" 1092 yılını kabul etmiştir.

İsimlerini zikretmiş olduğumuz modern Selçuklu tarihçiliğinin öncüleri dışında, onlardan sonra kalem oynatmış diğer araştırmacılar da yukarıdaki tarihlerden birine ya da diğerine mütemâyil olmuş, devletin kuruluşuna dair detaylar üzerinde farklı değerlendirmeler her zaman vaki olmuşsa da, meselenin ana hattı her zaman tartışmalı olarak kalmıştır.

KRONOLOJİ

- 1071 Malazgirt Savaşı.
- 1075 Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşu.
- 1081 Türkiye Selçukluları ile Bizanslılar arasında Dragos Çayı Anlaşması'nın imzalanması.
- 1082 Sultan Süleymanşah'ın Tarsus'u fethi.
- 1084/85 Türkiye Selçuklularının Antakya'yı fethi.
- 1085 Kurzâhil Savaşı.
- 1086 Ayn Seylem Savaşı ve Sultan Süleymanşah'ın ölümü.
- 1090 Ebu'l-Gazi tarafından Gemlik'te inşa edilmekte olan donanmanın henüz kızakta iken Bizanslılar tarafından yakılarak yok edilmesi.
- 1093 Sultan I. Kılıçarslan'ın İznik'e gelerek Selçuklu tahtına çıkması.
- 1095 Sultan I. Kılıçarslan'ın Malatya kuşatması.
- 1096 I. Haçlı Seferi'nin başlaması.
- 1097 İznik'in düşüşü.
- 1101 Yeni Haçlı ordularının Anadolu'ya gelişi ve bunların Selçuklular tarafından önemli ölçüde imhası.
- 1103 Danişmendli Gümüştekin ile I. Kılıçarslan mücadelesi.
- 1105 Türkiye Selçuklularının Malatya'yı Danişmendlilerin elinden alması.
- 1107 I. Kılıçarslan'ın, Musul'a hâkim olmak istemesi, Büyük Selçuklu emîrlerinden Çavlı ile yaptığı mücadeleyi ve hayatını kaybetmesi.
- 1110 I. Kılıçarslan'ın oğlu Şahinşah'ın Büyük Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar tarafından Anadolu'ya gönderilmesi, Şahinşah'ın Türkiye Selçuklu tahtına çıkması.
- 1113 Selçuklu birliklerinin Batı Anadolu'da Bizans kuvvetleri karşısında başarılı sonuçlar alması.
- 1116 Sultan Şahinşah'ın, kardeşi Mesud ile girdiği hâkimiyet mücadelesini kaybetmesi ve Selçuklu tahtına Daniş-

- mendli Emîr Gazi'nin güdümü altındaki I. Mesud'un çıkması.
- 1118 Sultan Şahinşah'ın, gözlerine mil çekilmesi, yayının kirişi ile boğdurulması.
- 1119/20 Denizli ve Uluborlu'nun Bizanslılar tarafından işgal edilmesi.
- 1124 Danişmendlilerin Selçuklu şehri Malatya'ya hâkim olmaları.
- 1134 Emîr Gazi'nin ölümü ve Sultan Mesud'un bağımsız hareket etmeye başlaması.
- 1142/43 Melik Muhammed'in ölümü üzerine Danişmendlilerin üçe bölünmesi ve Selçuklu Sultanı Mesud'un durumdan istifade ederek Sivas'ı ele geçirmesi.
- 1144 Sultan Mesud'un Danişmendli Aynüddeve'nin kontrolü altındaki Ceyhan ve Elbistan bölgelerine hâkim olup, oğlu (II.) Kılıçarslan'ın idaresine bırakması.
- 1145 İçel'deki Bragana Kalesi'nin fethi.
- 1146 İmparator Manuel Komnenos'un Selçuklular üzerine sefere çıkması, Konya'yı kuşatması.
- 1147 II. Haçlı ordularının yaklaşmakta olduğu haberleri üzerine Selçuklular ile Bizanslıların anlaşma yapmaları.
- 1147 Türkiye Selçuklularının Eskişehir yakınlarında Alman İmparatoru III. Konrad kumandasındaki Haçlıları ağır bir hezimete uğratması.
- 1149 Haçlı idaresi altındaki Maraş'ın Selçuklular tarafından fethi.
- 1151 Sultan Mesud'un Göksun, Behisni, Göynük, Ayntab, Dulük ve Ra'ban kalelerini ele geçirmesi.
- 1152 Malatya hâkimi Danişmendli Aynüddeve'nin ölümü.
- 1153/54 Sultan I. Mesud'un başarısız Çukurova seferi.
- 1155 Sultan I. Mesud'un vefatı ve II. Kılıçarslan'ın Türkiye Selçuklu tahtına çıkışı.
- 1157 Sultan'ın Maraş ve havalisine sefer düzenleyip buradaki Ermenileri kontrol altına alması, asayişini sağlaması.
- 1159 Nureddin Mahmud Zengi ile Bizans İmparatoru'nun, II. Kılıçarslan karşıtı bir cephe kurmaları.

- 1162 Kendisine karşı kurulan ittifak karşısında zor dönemler yaşayan Sultan'ın İmparator ile anlaşmak üzere İstanbul'a gitmesi.
- 1169 II. Kılıçarslan'ın Danişmendli Zünnûn'un Kayseri ve Zamantı bölgelerindeki hâkimiyetine son vermesi.
- 1175 II. Kılıçarslan'ın Niksar, Komana ve Tokat başta olmak üzere Danişmend illerine hâkim olması.
- 1176 Myriocephalon Zaferi.
- 1178 Danişmendli hâkimiyetindeki Malatya'nın ele geçirilmesi.
- 1180 Selçuklu Sultanı'nın, Myriocephalon Zaferi'nin ardından imzalanan anlaşma şartlarına riayet etmeyen Bizanslılar üzerine askerî kuvvet göndermesi.
- 1182 II. Kılıçarslan'ın Uluborlu ve havalisi ile birlikte Kütahya'yı ele geçirmesi.
- 1186 Sultan II. Kılıçarslan'ın devletin idaresini oğulları arasında paylaşması.
- 1190 Selahaddin Eyyûbî'nin Kudüs'ü fethi üzerine yeni bir sefer tertip eden Haçlıların Anadolu'ya girmesi.
- 1190 Konya'yı kuşatan Haçlılar ile Selçuklular arasında anlaşma yapılması.
- 1192 II. Kılıçarslan'ın ölümü ve yerine I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Selçuklu tahtına çıkması.
- 1196 Tokat Meliki Rükneddin II. Süleymanşah'ın Konya'yı ele geçirip kardeşini tahttan indirerek sultan olması.
- 1199 Sultan II. Süleymanşah'ın Ermeniler üzerine yürüyerek onları Torosların güneyine sürmesi, Ermeni Kralı'nın Selçuklu Sultanı'na tâbi olması ve üzerinde onun adının bulunduğu sikkeler kesmesi.
- 1200 Doğu Anadolu seferine çıkan II. Süleymanşah'ın Malatya'yı ele geçirmesi ve Artukluları tâbiyeti altına alması.
- 1202 II. Süleymanşah'ın Erzurum merkezli Saltuklulara son vermesi.
- 1202 II. Süleymanşah'ın Gürcüler karşısında mağlup olması.
- 1204 Sultan Süleymanşah'ın ölümü ve III. Kılıçarslan'ın tahta çıkması.

- 1205 Yeğeni III. Kılıçarslan'ı tahttan indiren I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ikinci kez sultan olması.
- 1206 Laskarisler ile anlaşma yapan I. Keyhüsrev'in Samsun'u ele geçirmek isteyen Trabzon Komnenoslarına mani olması ve Karadeniz ticaretini Selçuklu kontrolüne alması.
- 1207 Antalya'nın fethi.
- 1211 Sultan I. Keyhüsrev'in Laskarisler üzerine yürümesi ve savaş meydanında hayatını kaybetmesi.
- 1211 I. İzzeddin Keykavus'un Kayseri'de Selçuklu tahtına çıkarılması.
- 1212/13 I. Keykavus'un, tahtta hak iddia eden kardeşi Alaeddin Keykubad'ı kontrol altına almak amacıyla Ankara'ya yürümesi, teslim olan kardeşini Malatya yakınlarındaki Minşar Kalesi'ne hapsedtirmesi.
- 1214 Sultan I. Keykavus'un Kıbrıs Kralı Hugue ile bir ticaret anlaşması yapması.
- 1214 Sinop'un fethi.
- 1215/16 Çukurova bölgesinde sefer düzenleyen Sultan'ın Ermenileri tedip etmesi.
- 1216 Haçlıların desteğini alan Hıristiyanlar tarafından kontrol altına alınan Antalya'nın ikinci kez fethedilmesi.
- 1218 Ermeni Kralı II. Leon'un Selçuklu Sultanı'na barış talebinin kabulü ve Çukurova Ermenilerinin yeniden Selçukluların vassalı olması.
- 1220 Sultan II. Keykavus'un ölümü ve I. Alaeddin Keykubad'ın Selçuklu tahtına çıkması.
- 1221 Ufukta görünen Moğol tehdidine karşı başta Konya olmak üzere önemli Selçuklu şehirlerinin tahkim edilmesi.
- 1221 Alaiye'nin (Kalonoros) fethi.
- 1223 Sultan'ın kardeşlerinin ve muhalif beylerin girişimlerini bertaraf ederek mutlak hâkimiyetini tesis etmesi.
- 1225 Çukurova bölgesine düzenlenen seferle Ermenilerin yeniden tâbiyet altına alınması.
- 1226 Fırat boylarındaki Artuklu yerleşimlerinin Selçuklular tarafından kontrol altına alınmaya başlanması.